

Jolanta Muszyńska

Od regionu do lokalności – ku społeczeństwu obywatelskiemu

From the region to local principle – towards a citizen community

The article is about theoretical reflection concern in relationship between individual and local community of theirs consequences for broad views on social practice of whole education.

The authoress is searching the answers of refer to local principle, the regionalism, local identity, analyses the theoretical conceptions presented others ideas of regionalism and also the ideas of localism. The main point of considerations is the local principle as base the socialization, which the recognition and the realization in educational dimension permits to create actives persons, whose creativity will be contribute not only to development (in every aspects) theirs community but also the development of whole society.

Key words: local principle, regionalism, local community, local identity, local actor, regional education.

Każdy z nas żyje w określonym miejscu i określonym czasie. Zarówno ten czas jak i miejsce w większym lub mniejszym stopniu kreują to kim jesteśmy i jacy jesteśmy. Funkcjonując w różnych grupach począwszy od rodziny i przyjaciół poprzez grupy zawodowe i terytorialne do określonego narodu i państwa konstruujemy nasze wyobrażenia i przekonania o świecie tym najbliższym i tym odległym, o naszym świecie społecznym. Zdefiniowanie siebie poprzez przynależność do określonych struktur społecznych przede wszystkim tych bliskich, jest możliwe tylko w ramach codziennych interakcji z osobami przynależącymi do bliskich nam grup. Relacje bezpośrednie, ich sens i treść decydują o wspólnym nadawaniu znaczeń i wspólnych przekonaniach o otaczającej nas rzeczywistości. Najbliższą naszą rzeczywistością społeczną jest oczywiście rodzina, ale to jaka ona jest, w jaki świat wartości nas wprowadza, jakie postawy w nas kształtuje zależy w dużej mierze od społeczności lokalnej w obrębie, której funkcjonuje. „Świat lokalny, wytworzony w ramach grupowej komunikacji składa się z obiektów społecznych – obiektów znaczących. [...] Obiektom tym przypisano określoną treść i związane z nią określone

konsekwencje dla świata grupy” (Trutkowski 2002, s. 332). Oczywiście „świat lokalny” jest jednym z kręgów, które nas otaczają. Analogicznie zatem kolejnym znaczącą przestrzenią jest przestrzeń regionalna, która poprzez swoją specyfikę społeczno-kulturową jak też ekonomiczno-gospodarczą definiuje zarówno oczekiwania wobec nas jak i wyobrażenia o samym sobie. Idąc tym tropem dalej, region jest elementem szerszego świata społecznego jakim jest państwo, społeczność danego kraju. Każde państwo oczekuje od swoich obywateli lojalności, odpowiedzialności, takich działań, które zapewnią trwałość historycznie i kulturowo ukształtowanej jego wyjątkowości. Kreowanie odpowiedzialności, lojalności i aktywności społecznej jest zadaniem edukacyjnym i bezsprzecznie jest ono realizowane. Ale współczesność nie wymaga tylko faktu podjęcia działań lecz przede wszystkim jakości i efektywności tychże działań. Z perspektywy tak szerokiej jaką jest kategoria „społeczeństwo określonego kraju” trudno ocenić na ile to zadanie edukacyjne jest jakościowo czy też efektywnie wykonane. Biorąc pod uwagę np. badania przeprowadzone przez CBOP 2009 roku na liczącej 1096 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski¹ które pokazują, iż najsilniejszy związek Polacy odczuwają ze społecznością lokalną, swoją miejscowością zamieszkania (takiej odpowiedzi udzieliło aż 61% respondentów) wydaje się, iż właściwą perspektywą postrzegania realizacji zadań edukacyjnych jest przestrzeń lokalna. Jednocześnie też jeżeli mówimy o „zadaniu edukacyjnym” to w dużej mierze kierujemy swoją uwagę na najmłodszych członków społeczeństwa.

Lokalny i lokalność to dwa pojęcia, które we wszystkich wymiarach współczesnego życia społecznego są wszechobecne. Wpisując w jedną z najbardziej popularnych wyszukiwarek internetowych słowo „lokalny” pojawia się mam 22 200 000² wyników! W codziennej prasie, telewizji słyszymy: „rynek lokalny”; „rozwój lokalny”; „samorząd lokalny”; „działacz lokalny” itp. Wydaje się zatem, iż sens i znaczenie tego przymiotnika wszystkim jest znane, wszystkim w tym też młodzieży. Opisany poniżej przykład jednak zdaje się temu przeczyć. Jedno z zadań zamieszczonych w humanistycznej części testu gimnazjalnego w minionym roku szkolnym (2010/2011) dotyczyło wyjaśnienia pojęcia „patriotyzm lokalny”. Z punktu widzenia dorosłego pytanie proste czy wręcz banalne ale niestety nie dla przeciętnego gimnazjalisty.

¹ Badanie przeprowadzone przez CBOP raport „Małe ojczyzny – poczucie przynależności Polaków”; na drugiej pozycji pod względem deklarowanego poczucia przynależności znalazła się Polska, z którą identyfikuje się prawie co piąty badany (19%). Ze swoim regionem, krainą najbardziej związany czuje się tylko co ósmy respondent (12%), natomiast nieliczni (3%) określają się jako silnie związani z Europą.

² Google.pl (z dnia 21.08.2011)

Większość z nich poradziła sobie z tym zagadnieniem definiując tylko pojęcie patriotyzmu jako miłość do ojczyzny, pomijając zupełnie przymiotnik lokalny. Skojarzenie „małej ojczyzny” jako dopełnienia tej definicji (a taka odpowiedź znajdowała się w kluczu) z pojęciem „lokalny” okazało się zbyt trudne³. Co zatem powoduje, iż ci właśnie młodzi, którzy są największą grupą i najczęściej korzystającą ze wszelkich dostępnych mediów i multimediiów mają problem z prawidłowym skojarzeniem i określeniem „patriotyzm lokalny”⁴? Można przypuszczać, iż ten stan jest efektem pomijania w oddziaływaniach wychowawczych i edukacyjnych znaczenia lub też umniejszania roli otoczenia najbliższego, środowiska lokalnego w konstruowaniu tożsamości młodych pokoleń. Co zatem należy *jeszcze zrobić*⁵ albo co należy robić by nie tylko w słowniku młodych pojawił się przymiotnik lokalny w znaczeniu bliski i ważny, ale również w ich wymiarze życia społecznego i kulturowego? Jedno z pierwszych pytań, które w moim odczuciu należy postawić to: Czy i dlaczego „lokalny” i „lokalność” powinny być kategoriami ważnymi z perspektywy edukacji współczesnej młodzieży? Czy i jakie znaczenie ma wymiar tożsamości lokalnej zarówno w odniesieniu do młodego pokolenia ale przede wszystkim w kontekście rozwoju społeczności lokalnych? Czy edukacja regionalna powinna być realizowana tylko w sposób literalny w odniesieniu do regionalizmu czy też powinna uwzględniać (a może przede wszystkim) wymiar lokalny a zatem idee lokalizmu a przez to kreować jednostki działające, twórcze, których to kreatywność przyczyni się nie tylko do rozwoju (we wszelkich aspektach) ich społeczności ale przede wszystkim rozwoju całego społeczeństwa a ich aktywne postawy społeczne wpłyną na rozwój całego społeczeństwa i wzrost znaczenia w przestrzeni społecznej postaw prospołecznych, obywatelskich?

Region – od terytorium do tożsamości

Region zwłaszcza w kontekstach współczesnych traktowany jest jako sztuczny konstrukt stworzony przez różnych specjalistów mający jeden cel: porządkowanie i klasyfikowanie rzeczywistości. Tak utworzone regiony dają podstawy do np. podziału administracyjnego, podziały terytorialnego istotnego przede

³ Na podstawie rozmów z nauczycielami sprawdzającymi testy gimnazjalne (Białystok, lipiec 2011).

⁴ Google.pl 204 000 wyników (21.08.2011).

⁵ Od kilku lat na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjalnej realizowane są ścieżki edukacji regionalnej w ramach ministerialnego programu „Dziedzictwo kulturowe regionu”.

wszystkim z punktu widzenia zarządzania i ekonomii. Są one jednak mimo wyodrębnienia ich na podstawie konkretnych kryteriów sztucznymi konstrukcjami rzeczywistości. Dlaczego sztucznymi? Przede wszystkim dlatego, że nie można budować rzeczywistości tylko w odniesieniu do dnia teraźniejszego czy do przeszłości, zapominając o przyszłości. „Wszystko, co istnieje ma swoją przeszłość. Odnosi się to szczególnie do kultury i życia społecznego. I nic nie może wyrwać się z tego uścisku przeszłości. Także nasza nowoczesność, choć tak bardzo nastawiona ku przyszłości, nie może się obyć bez tych, którzy przed nami żyli, bez ich wartości wierzeń, norm i wzorów zachowań, wydarzeń i wytworów” (Dyczewski 2004, s. 217). Można zatem wysnuć wniosek, że region należy traktować tylko w kategorii przeszłości czy też używając terminologii Jeana Labasse jako „region archiwalny” (Labasse 1991, s. 70), którego osobliwość wynika ze szczególnej przeszłości, a jej ślady pozostały jedynie w zabytkach kultury materialnej. Oczywiście byłoby to tylko fragmentaryczne podejście, skupiające uwagę głównie na materialnym aspekcie określonych miejsc. Wydaje się zatem, iż najbardziej adekwatnym kryterium definiowania regionu jest ujęcie socjologiczne, gdzie region traktowany jest jako obszar, którego mieszkańcy mają poczucie tożsamości na tyle silne i na tyle wykształcone, że jest ono codziennie doświadczane. Istotą zaś tej tożsamości jest zarówno poczucie więzi z grupą własną jak też mniejszy lub większy dystans wobec grup innych. Mówimy zatem o pewnej formie tożsamości zbiorowej jaką jest tożsamość regionalna. Zbiorowość stanowi szczególną klasę podmiotów, których głównym dążeniem z jednej strony jest podtrzymanie granic wobec „obcych” z drugiej zaś autoafirmacja niezbędna do zagwarantowania ciągłości istnienia zbiorowości (Bokszański 2007, s. 65). Tożsamość regionalna oparta jest na tradycji regionalnej odnoszonej do wyraźnie zdefiniowanego terytorium, zdefiniowanego przez pryzmat specyficznych cech społecznych, kulturowych. Jest ona konstruktem, wielowymiarowym i wieloaspektowym. W psychologicznym wymiarze tożsamość regionalna jest elementem indywidualnej identyfikacji z regionem, a przede wszystkim z jego społecznością i jego kulturą, przejawiająca się w działaniach na tej społeczności, chociażby związanych z trwałością kultury. W perspektywie socjologicznej konstytutywną cechą tożsamości regionalnej staje się wyraźny podział na „my” i „oni” i konstruowane odwołania do „małych” ojczyzn. Terytorium – miejsce, przestrzeń i związane z nimi obrazy rzeczywiste i wyobrazeniowe tworzą mapy mentalne, w których jednostka zawiera symbole i wyobrażenia niepowtarzalnych cech swojego regionu. Poczucie tożsamości regionalnej odnosi się również do wymiaru etnograficznego, którego jest przywiązanie do dziedzictwa kulturowego, rozumianego jako umiejętność odczytywania znaczeń symboli kulturowych, zawartych w zarówno w materialnych formach jak

też w zwyczajowości i obyczajowości dających podstawy komunikacji społecznej, której wymiernym wyznacznikiem jest język lub języki regionalne. Równie ważnym elementem tożsamości regionalnej jest przeszłość historyczna, zawarta zarówno w indywidualnych jak i społecznych doświadczeniach przeżywania dziejów regionu.

Skumulowane wartości tożsamości regionalnej dają podstawy budowania regionalnego uniwersum symbolicznego (Berger, Luckman 1983, s. 99), do którego należą:

- Indywidualna identyfikacja z regionem, jego społecznością i kulturą.
- Funkcjonujący w świadomości zbiorowej podział na „my” i „oni”.
- Przypisanie do przestrzeni i miejsca.
- Świadomość dziedzictwa kulturowego i umiejętność odczytywania znaczeń symboli kulturowych.
- Związek indywidualny i zbiorowy z dziejami regionu.
- Wspólnota gospodarowania w wymiarze ekonomicznym.
- Istnienie pewnych szczególnych dla regionu form budownictwa, zwłaszcza w odniesieniu do budownictwa tradycyjnego (Jałowicki, Szczepański 2002, s. 134).

Regionalne uniwersum symboliczne z jednej strony opisuje, strukturalizuje i wiąże z sobą poszczególne elementy odmiennych tożsamości i buduje rzeczywistość kulturową i społeczną regionu z drugiej zaś strony wyznacza twórcze jej kreowanie, konstruujące region w świadomości poszczególnych jednostek.

Tożsamość regionalna jako forma tożsamości zbiorowej uzupełnia w znacznej mierze identyfikacje indywidualne aktorów społecznych – osób powiązanych świadomościowo z określonymi elementami rzeczywistości społeczno-kulturowej regionu. „Tożsamość aktora społecznego (to) [...] zbiór wyobrażeń, sądów i przekonań, które konstruuje on wobec samego siebie, a ujmując rzecz jeszcze lapidarniej: (to) [...] układ autodefinicji aktora społecznego” (Boksański 1989, s. 12). Aktor społeczny, czy też w tym przypadku aktor regionalny w jedyny dla siebie sposób uzupełnia własną identyfikację, wybierając z szerokiego zestawu różnych elementów rzeczywistości społeczno-kulturowej te, które w jego odczuciu pozwalają mu zachować własną niepowtarzalność. Co warunkuje owe wybory? Na pewno z jednej strony własne potrzeby, oczekiwania, preferowane wartości czy też projekt życiowy, który w większym lub mniejszym stopniu odnosi się to tej a nie innej rzeczywistości kulturowo-społecznej można zatem uznać to za motywacje wewnętrzne z drugiej zaś strony oddziaływania innych, postaci znaczących, którzy pojawiając się na różnych etapach życia i w różnych sytuacjach społecznych w taki a nie inny sposób wskazują, budują, opisują miejsce i role w określonej przestrzeni. Presja zewnętrzna jak również motywacje wewnętrzne w różny sposób

warunkują postawy wobec uniwersum symbolicznego regionu co przejawia się w konkretnych działaniach, zachowaniach, a przez to i emocjonalnego stosunku wobec kultury regionalnej. M. Bassand (Jałowiecki, Szczepański 2002, s. 126) w projekcie badawczym Rady Europy „Kultura i regiony” zaproponował typologię aktorów regionalnych. Główne wskaźniki owej typologii odnoszą się zarówno do wymiaru symbolicznej przestrzeni kulturowej i umiejętności nadawania jej treści i znaczenia w konstruowaniu własnej tożsamości a przez to projektu życiowego związanego w większym lub mniejszym stopniu z regionem jak również do wymiaru czysto pragmatycznego (ekonomicznego), który to (niestety) odgrywa współcześnie coraz to większe znaczenie w kwestii zaangażowania społecznych jednostek. „Taki stan rzeczy, nazwany niekiedy „syndromem gminnej rozpacz”, budzi najwyższy niepokój. Mała ojczyzna traci wówczas swoje atuty i zamienia się w „środowisko ryzyka”, miejsce bez szans rozwojowych” (Theiss 2001, s. 13). Apatyczni i zrezygnowani – nie identyfikują się ani ze swoją społecznością ani ze swoim regionem, nie uczestniczą w organizacjach społecznych, a ich odbiór kultury odnosi się tylko do przestrzeni kultury masowej. Potencjalni emigranci – nie identyfikują się z własnym regionem, jednak mają wyraźny projekt życiowy, który w ich odczuciu nie może być zrealizowany w miejscu, w którym żyją. Modernizatorzy – dobrze społecznie i ekonomicznie zintegrowani z regionem, ale regionem współczesnym, przez co zarówno tradycje kulturowe regionu jak i jego przeszłość historyczna staje się rzeczą zbędną, czy wręcz obciążającą region syndromem zacofania. Tradycjoniści – z silną tożsamością regionalną, której podstawy stanowią przeszłość historyczna i tradycje, ale główną intencją ich działań jest zatrzymanie czasu, zachwyty nad przeszłością bez uwzględnienia jej współczesnego sensu. A jak podkreśla L. Dyczewski tradycja „[...] zawiera w sobie dynamikę, która przejawia się tym, że wobec przeszłości zajmuje się postawę szacunku i uznania, a jak trzeba to i zachwyty, ale także ocenia się ją krytycznie, przeżywa na nowo i wyprowadza wnioski dla teraźniejszości i przyszłości” (Dyczewski 2004, s. 221). Taki właśnie sposób podejścia do tradycji prezentują regionaliści dla których rozwój ekonomiczny regionu jest ważną kwestią, jednak zachowanie jego specyfiki kulturowej staje się wyznacznikiem warunkującym podejmowanie wszelkich jego modernizacji.

Zbiorowość regionalna czy społeczność lokalna?

Postawione wyżej pytanie sugeruje, iż w przestrzeni życia codziennego mamy do czynienia z dwiema odrębnymi kategoriami społecznymi, które w różny sposób implikują zasady współżycia społecznego. Pozostając przy czysto

definitywnym rozróżnieniu kategorii „zbiorowość” i „społeczność” można stwierdzić, iż „zbiorowość” interpretowana jako zespół osób zamieszkałych na danym terenie, wśród których wytworzyły się bardziej lub mniej trwałe więzi społeczne, jest pojęciem zawierającym w sobie „społeczność”. Społeczność to bowiem zbiór osób należących do danego środowiska społecznego, związanych zarówno rolami społecznymi jak i też terytorium, sposobem wzajemnej komunikacji, wyznawanymi wartościami, a jej funkcjonowanie służy zaspokajaniu potrzeb członków tej społeczności.

We współczesnej socjologii znajdujemy rozróżnienie na zbiorowości terytorialne i zbiorowości lokalne. Zbiorowość terytorialna to wszelkie skupienia społeczne, a stosunek do terytorium jest jego podstawą i jednocześnie zasadniczym czynnikiem (Sosnowski 2002, s. 115). Podstawę zbiorowości terytorialnych tworzą dawne zbiorowości rodowe i etniczne. To zaś implikuje dwie zasadnicze cechy współczesnych zbiorowości terytorialnych: płynność granic pomiędzy zbiorowością etniczną i terytorialną oraz homogeniczność i heterogeniczność zbiorowości terytorialnych (Sosnowski 2002, s. 115). Homogeniczność jak i heterogeniczność odnosi się zarówno to kwestii różnic kulturowych jak również sposobu, stylu życia ściśle związanego z rodzajem np. zatrudnienia. W obrębie zbiorowości terytorialnych lub też regionalnych tworzą się zbiorowości lokalne, które stanowią przestrzeń codziennych kontaktów, są miejscem stałej komunikacji, a poprzez nieustanne negocjacje i mediacje wypracowują swój własny niepowtarzalny „klimat społeczny”, oparty na zrozumiałych dla członków tejże społeczności zasadach i praktykach społecznych. Zbiorowość lokalna zwana też społecznością lokalną związana jest z określonym terytorium (wieś, miasto, region), lokalność jest tu często kwestią umowną, wynikającą z samego faktu istnienia określonej zbiorowości, składającej się z grup społecznych, w obrębie których członkowie pozostają ze sobą w wiążących stosunkach społecznych. Społeczność lokalną można zatem traktować jako grupę społeczną, związaną z określonym terytorium, posiadającą wewnętrzną organizację, wytworzoną na bazie interakcji społecznych (Gniazdowski 2004, s. 5), którą cechuje świadoma odrębność i więź społeczna, z podkreśleniem osobowego jej charakteru (Rybicki 1979, s. 209). Przyjmując jako cechy konstytutywne społeczności lokalnej (zajmowane terytorium; zbiór osób; wartości wspólnie grupowe; więź społeczna; wewnętrzna organizacja grupy) (Turowski 1999, s. 111) można wyróżnić dwa zasadnicze wymiary postrzegania społeczności lokalnej, przy czym istotną kwestią jest przyjęta tutaj perspektywa teoretyczna, zakładająca odwołanie się do obiektywnych faktów (cech, wskaźników) społecznych lub też subiektywnego (indywidualnego z punktu widzenia poszczególnych członków grupy) jaką jest społeczność lokalna) poczucia. Pierwszy wymiar postrzegania

społeczności lokalnej to wymiar czasoprzestrzenny, gdzie percepcja skupiona jest przede wszystkim na zajmowanym terytorium, oraz jego przeszłości historycznej. Drugi wymiar społeczno-kulturowy to ilość i jakość interakcji społecznych między członkami grupy; wartości wspólnie grupowe i więzi społeczne, rozumiane jako świadomość grupowa, poczucie łączności, identyfikacja (tożsamość) jednostki z daną grupą lub też jako „aprobująca świadomość przynależności do grupy, tendencja do zachowania najważniejszych konformizmów grupowych, kult wspólnych wartości, świadomość wspólnych interesów, ale i gotowość do przekładania interesów grupy ponad interesy osobiste, jeżeli taki konflikt zajdzie, albo przynajmniej przekonanie, że powinno się interesy grupy przekładać nad swoje” (Ossowski 1962, s. 102) oraz organizacja wewnętrzna społeczności lokalnej (pozycje społeczne i podział ról społecznych, instytucje społeczne, instytucje władzy grupowej (samorząd lokalny).

Warto w tym miejscu wrócić do jednego z pierwszych postawionych pytań czy i dlaczego „lokalny” i „lokalność” powinny być kategoriami ważnymi z perspektywy edukacji współczesnej młodzieży? Odpowiedź na te pytania wyznacza dwa obszary poszukiwań.

Pierwszy obszar dotyczy odniesień do szerokiej kategorii „edukacja”, gdzie edukacja to ogół wpływów i wzajemnych oddziaływań jednostek i grup społecznych, naturalnych (rodzina) i profesjonalnych (np. szkoła) sprzyjających ciągłemu, twórczemu rozwojowi jednostki, tak aby stała się świadomym członkiem wspólnoty społecznej, regionalnej, kulturowej i narodowej (Nikitorowicz 1995, s. 117). Tak rozumiane pojęcie edukacji wskazuje zarówno środowiska i instytucje w nich funkcjonujące odpowiedzialne za owy twórczy rozwój i kreowanie świadomości (tożsamości). Oczywiście najważniejszą jednak kwestią pozostają „treści” przekazywane w procesie oddziaływań edukacyjnych.

Drugi obszar poszukiwań odpowiedzi na pytanie o powody ważności we współczesnej edukacji młodych pokoleń kategorii lokalności kierują rozważania w stronę wątków zbiorowości i społeczności lokalnych. Jako że społeczność lokalna jest konkretną grupą społeczną, która konstruuje społeczny świat młodego pokolenia, uwzględnienie obu wymiarów postrzegania społeczności lokalnej tj. wymiaru czasoprzestrzennego jak i społeczno-kulturowego narzuca sposób rozumienia współczesnych wyzwań edukacyjnych w kontekście regionalizmu jak też lokalizmu.

Mała ojczyzna w ujęciu regionalizmu i lokalizmu

R. Sulima uważa, że lokalizm jest pewną formą przewyciężenia ideologii regionalizmu, który według niego posługuje się „[...] figurą kolekcji (muzeum)

pamiętki [...]” (Sulima 2001, s. 130). Zarówno lokalizm jak i regionalizm w swych założeniach odnoszą się do przestrzeni „małych ojczyzn”, ale co wydaje się niezmiernie istotne każdy z tych poglądów w odmienny sposób interpretuje tą koncepcję. Jak podkreśla dalej autor „[...] regionalizm jest z ducha romantyczną, a formalnie symetryczną reakcją na idee kapitalistycznej produkcji znaczeń, na przemysł kulturalny [...]” (Sulima 2001, s. 130). „Mała ojczyzna” w tym ujęciu jest swoistą metaforą, mitem budowanym jako przeciwstawienie współczesności i procesów w niej zachodzących. Zatem w takim ujęciu (regionalizmu) „mała ojczyzna” to świat przeszłości tylko i wyłącznie, odwołujący się do „tradycji” zawartych w obrzędach, zwyczajach, wartościach, których znaczenie i sens można zrozumieć tylko z perspektywy „tamtego” świata. Z perspektywy młodego człowieka, żyjącego w świecie wymagającym ciągłego patrzenia w przyszłość tak prezentowana „mała ojczyzna” staje się swoistym „bagażem”, niezrozumiałym, nieadekwatnym do rzeczywistości, bagażem, który lepiej zastąpić czymś lżejszym i bardziej przydatnym.

O lokalizmie można mówić jako „[...] swego rodzaju integralnym światopoglądzie, podzielanym zarówno przez członków społeczności lokalnych, jak i przedsiębiorców, menadżerów i polityków [...]” (Sulima 2001, s. 130), co w przestrzeni społecznej przekłada się na „[...] względną autonomię oraz upodmiotowienie konkretnych społeczności lokalnych w zakresie gospodarczym, społecznym i kulturalnym w ramach szerszego układu społeczno-przestrzennego i politycznego [...]” (Sowa, Dutkiewicz 1989, s. 25). Lokalizm i w jego ujęciu postrzeganie „małej ojczyzny” odnosi się do doświadczania jednostkowego, reaguje na różnorodność i wielowymiarowość współczesnej rzeczywistości. W tym ujęciu „mała ojczyzna” staje się łącznikiem między różnymi elementami rzeczywistości społecznej i kultury, różnych sfer rzeczywistości społecznej, różnych sfer praktyk społecznych, różnych dyscyplin humanistycznych i społecznych (Kurzewska 2004, s. 110–111). Wyraźnie należy pokreślić „łączy”, czyli przestrzeń codziennych i odświętnych praktyk społecznych funkcjonujących w określonej przestrzeni terytorialnej nie stanowi granicy między mikro- a makrosocjalnym światem, wręcz przeciwnie staje się jego integralnym, funkcjonalnym elementem. Lokalizm jako integralny światopogląd jest ściśle związany z lokalnością rozumianą jako ideologia rozwoju lokalnego, polegającej na inicjatywie i aktywnym środowiskowym uczestnictwie ludzi zamieszkującym konkretne terytorium i będącymi członkami społeczności lokalnych. Lokalność to zasada stanowienia o sobie, to zasada socjalizacji młodego pokolenia, gdzie udział w różnorodnych lokalnych działaniach buduje świadomość przynależności do określonej grupy, określonego terytorium.

Lokalność to również różnorodność w sferze kultury, w sferze zaspokajania potrzeb społecznych i jednostkowych, odrzucająca standaryzowaną konsumpcję i jednorodną kulturę masową, samoodповідzialność i współodповідzialność za siebie i innych (Sosnowski 2002, s. 155).

Ku społeczeństwu obywatelskiemu

Przyglądając się od wielu lat realizacji założeń edukacji regionalnej w podstawowej instytucji odpowiedzialnej za taki rozwój jednostki by była ona świadomym członkiem wspólnoty społecznej (w tym lokalnej i regionalnej również) mam czasami wrażenie, że przekazywane treści w ramach różnych zajęć kreują istnienie dwóch odrębnych światów społecznych. Jednego opartego na przeszłości, mitologii tradycji i dziedzictwa kulturowego. Drugiego zaś teraźniejszego, gdzie przeszłość ma tylko symboliczne znaczenie. Sama zaś edukacja regionalna rozumiana jako edukacja „do woli dziedziczenia” zakłada, że dziedzictwo kulturowe grupy traktowane jest nie jako zestaw haseł, obrazów który powinien kojarzyć się z tradycjami mojej grupy ale jako stan emocjonalnych przeżyć związanych z odkrywaniem wartości dziedziczonych. Zatem to co staje się istotą oddziaływań edukacyjnych współcześnie w obszarze edukacji w tym przede wszystkim edukacji regionalnej odnosić się powinno nie tylko do przekazu treści (w różnych formach) ale do utrwalania lub też odbudowywania więzi społecznych traktowanych jako uniwersum moralnej odpowiedzialności, zatem edukacja regionalna staje się edukacją świadomego, odpowiedzialnego kształtowania „więzi” z „ojczyzną prywatną” (Nikitorowicz 2009, s. 218). Regionalizm to romantyczność a lokalizm to pozytywizm, regionalizm to przeszłość a lokalizm to teraźniejszość i przyszłość. Przeszłość teraźniejszość i przyszłość to trzy wymiary czasowe, które dla każdego stają się istotą w kreowaniu tożsamości. Między każdym z tych wymiarów czasowych istnieje znacząca dla jednostki zależność. Stąd też w procesie edukacji współczesnej młodzieży ważnym wydaje się być łączenie regionalizmu z lokalizmem. Oba owe światopoglądy wzajemnie wypełniają przestrzeń społeczną każdej społeczności lokalnej, a przez to zmuszają każdego członka tej społeczności jak też każdą funkcjonującą instytucję do podejmowania działań, które z jednej strony kreują identyfikację lokalną, opartą w dużej mierze na tradycjach kulturowych grupy, z drugiej zaś pobudzają aktywność i rozwój społeczności. Właśnie aktywność a przede wszystkim aktywność społeczna przejawiająca się w działaniach o charakterze społecznym jest integralnym elementem społeczeństwa obywatelskiego. Lokalne społeczeństwo obywatelskie jak podkreśla J. Kurczewska „[...] złożone struktury dobrowolnego

współdziałania indywidualnych aktorów i zbiorowych instytucji, osadzone w konkretnej przestrzeni materialnej i społecznej i występujące w określonym momencie czasowym [...]” (Jałowiecki, Łukowski 2006, s. 12) jest tym miejscem, gdzie młody człowiek uświadamia sobie przynależność do społeczeństwa jako całości a także do jego wspólnot i warstw (Śliz 2004, s. 9).

Odpowiedzialność za kreowanie postaw obywatelskich, ponoszą takie instytucje jak rodzina, szkoła czy też kościół a szczególnym ich wyzwaniem edukacyjnym staje się wprowadzanie obywatelskości, która „[...] musi zostać wprowadzona. Aby skutecznie czynić z niej użytek, musi stać się rzeczywistością w umysłach i sercach, a przede wszystkim w nawykach ludzi. Musi stać się instytucją w pełnym znaczeniu tego słowa, mianowicie normą, przestrzeganą bez sankcji zewnętrznych, ponieważ stała się składnikiem społecznego zachowania ludzi” (Dahferdorf 1994, s. 231–232).

Podjęte powyżej rozważania nie wyczerpują w pełni tematu ani też nie wiążą się z zamiarem rozwiązania problemu. Są raczej prowokacją do rozważenia poszerzenia zakresu roli i zadań współczesnej edukacji, poprzez wypełnienie jej dodatkowymi treściami wynikającymi z potrzeby rozwoju lokalnych społeczeństw i społecznych oczekiwań stawianych przed pokoleniem młodych.

Streszczenie

Artykuł jest próbą refleksji teoretycznej dotyczącej problemów współczesności jakim są relacje między jednostką a społecznością lokalną i ich konsekwencjami dla szeroko rozumianej praktyki społecznej w tym przede wszystkim edukacyjnej. W poszukiwaniu odpowiedzi na pytania odnoszące się do lokalności, regionalizmu, tożsamości lokalnej autorka analizuje koncepcje teoretyczne prezentujące zarówno idee regionalizmu jak i lokalizmu. Główny obszar rozważań stanowi „lokalność” jako zasada socjalizacyjna, której przyjęcie i realizacja w wymiarze edukacyjnym pozwala kreować jednostki działające, twórcze, których to kreatywność przyczyni się nie tylko do rozwoju (we wszelkich aspektach) ich społeczności ale przede wszystkim rozwoju całego społeczeństwa.

Słowa kluczowe: lokalność, regionalizm, społeczność lokalna, tożsamość społeczna, aktor społeczny, edukacja regionalna.

Bibliografia

- Berger P.L., Luckman T. (1983), *Spoleczne tworzenie rzeczywistości*, Warszawa.
Boksański Z. (1989), *Tożsamość – integracja – grupa. Tożsamość jednostki w perspektywie socjologicznej*, Łódź.
Boksański Z. (2007), *Tożsamości zbiorowe*, Warszawa.

- Dahrendorf R. (1994), *Co zagraża społeczeństwu obywatelskiemu?*, [w:] K. Michalski (red.), *Europa i społeczeństwo obywatelskie*, Kraków–Warszawa.
- Jałowiecki B., Szczepański M.S. (2002), *Rozwój lokalny i regionalny w perspektywie socjologicznej*, Tychy.
- Kurczewska J. (2006), *Lokalne społeczeństwo obywatelskie*, [w:] B. Jałowiecki, W. Łukowski (red.), *Spoleczności lokalne. Teraźniejszość i przeszłość*, Warszawa.
- Kurczewska J. (red.) (2004), *Robocze ideologie lokalności. Stare i nowe schematy*, [w:] *Oblicza lokalności. Tradycja i współczesność*, Warszawa.
- Nikitorowicz J. (1995), *Tożsamość w edukacyjnym procesie wielokulturowym*, [w:] M. Urlińska (red.), *Edukacja a tożsamość etniczna*, Toruń.
- Nikitorowicz J. (2009), *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa.
- Ossowski S. (1962), *O osobliwościach nauk społecznych*, Warszawa.
- Rybicki P. (1979), *Struktura społecznego świata*, Warszawa.
- Sosnowski A. (2002), *Wyznaczniki zmiany społecznej. Młodzież – lokalność – transformacja*, Szczecin.
- Sowa K.Z., Dutkiewicz P. (red.) (1989), *Spoleczności lokalne. Teraźniejszość i przyszłość*, Warszawa.
- Sulima R. (2001), *Głos tradycji*, Warszawa.
- Śliz A. (2004), *W kręgu społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] *Obywatel w lokalnej społeczności*, Tychy–Opole.
- Theiss W. (red.) (2001), *Mała ojczyzna: perspektywa edukacyjno-utilitytarna*, [w:] *Mała ojczyzna. Kultura, edukacja, rozwój lokalny*, Warszawa.
- Turowski J. (1999), *Socjologia. Małe struktury społeczne*, Lublin.
- Trutkowski C. (2002), *Teoria społecznych reprezentacji i jej zastosowania*, [w:] M. Marody (red.), *Wymiary życia społecznego*, Warszawa.